

Основні напрямки досліджень проблеми визначив видатний український історик, культуролог, громадський діяч, академік НАН України Я. Ісаєвич (1936–2010) ще у 2002 р. коли побачила світ його блискуча монографія «Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми» [3]: дослідити передумови виникнення друкарства в Україні; визначити, які кириличні друкарні були першими в Україні; з'ясувати процес розвитку кириличного друкарства в Україні у XVII–на початку XVIII ст.; окреслити значення кириличного друкарства для української історії та культури.

Разом з тим, не заперечуючи значної роботи у справі пошуку і публікації джерел з історії початкового кириличного українського друкарства, дотепер в Україні та за кордоном видано не всі документи з означеної проблеми (останній за часом збірник документів побачив світ в 1975 р. у зв'язку з відзначення 400-річчя книгодрукування в Україні). Їхня розпорошеність по різних історичних, архівних та бібліографічних виданнях ускладнює роботу науковців особливо у питанні появи друкованої книги та друкарства в українських землях до часу виходу першого львівського видання Івана Федорова у 1574 р. [8].

Результати нашої доповіді студенти МДУ можуть використати при підготовці до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Українознавчі студії», а також у наукових студіях з історії української культури.

Література

1. Дегтеренко А. М., Нікольченко Ю. М. До питання про витоки українського кириличного друкарства // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць: Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. Випуск 69 (№ 2). Київ, 2013. С. 11–16.
2. Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні / Видання друге, перероблене і доповнене. Львів: Вища школа, 1983. 155 с.
3. Ісаєвич Я. Д. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів: Інститут українознавства НАН України, 2002. 520 с.
4. Кралюк П. М., Торконяк Р. П. (о. Рафаїл), Пасічник І. Д. Острозька Біблія в контексті української та європейської культур. Острог: Острозька академія, 2006. 123 с.
5. Немировский Е. Л. Иван Фёдоров. М.: Издательство «Наука», 1985. 317 с.
6. Огієнко І. І. Історія українського друкарства. К.: Либідь, 1994. 448 с.
7. Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні. XVI–перша половина XVII ст. Збірник документів / Упорядн. Я. Д. Ісаєвич, О. А. Купчинський та ін. К.: Наукова думка, 1975. 341 с.
8. Семенчук Н. Парадокси дослідження історії книгодрукування. URL: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=27&ved=>

УДК 130.2

Сабадаш Ю.С.

доктор культурології, професорка, завідувачка кафедри культурології

МІСЦЕ КУЛЬТУРОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Намагаючись систематизувати дослідницький процес щодо проблематики, яка «схоплюється» культурологічним знанням, слід зосередити увагу на проблемі співвідношення певних структурних елементів, сукупність яких та їх органічна взаємодія сприяли становленню культурології в якості гуманітарної науки. Свого часу – мова йде

про 2007 рік – українські культурологи підтримали спробу М. Бровка визначити місце культурології в системі гуманітарного знання за рахунок скрупульозного перерахунку інших наук, які мали багатовікову історію і «формували» культурологію. Якщо окреслений аспект культурології – загалом – опрацьований, то проблема з'ясування внутрішньої взаємодії між елементами структури – «культурологія – історія», «культурологія – філософія», «культурологія – естетика», «культурологія – психологія» – залишається, скоріше, поставленою, ніж вирішеною.

У зв'язку з означеним, слід звернути увагу на кілька наступних моментів: по-перше, порівняльний аналіз кількох гуманітарних наук задля виявлення потенціалу якоїсь з них, застосовується в українській гуманістиці як поза, так і незалежно від культурології. Цю нашу тезу підтверджує матеріал підручника «Естетика» (2010), у зміст якого включений підрозділ «Естетика в структурі міжпредметних зв'язків». На сторінках цього підрозділу розкрита специфіка взаємодії естетики з такими науками як філософія, етика та мистецтвознавство. Окрім цього, певні традиції має і аналіз спільної проблематики, яка цілком закономірно представлена і в естетиці, і в психології. Цей аспект означеної проблеми – тією чи іншою мірою – присутній у напрацюваннях Т. Ємельянової, О. Поліщук, В. Чернеця, по-друге, в сучасному дослідницькому просторі української гуманістики найбільш послідовно розкрито співвідношення «культурологія – мистецтвознавство», окремі аспекти якого представлені і в матеріалах Міжнародної науково-творчої конференції «Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття» (Київ – Одеса, 2015), і в наукових розвідках конкретних культурологів, а саме: О. Бабак, Т. Кохан, О. Овчарук, Л. Сбітнева, К. Станіславська, по-третє, спираючись на позитивні наслідки, які отримані названими нами авторами в процесі виявлення специфіки взаємодії «культурологія – мистецтвознавство», на межі 2019–2020 років доцільно більш виразно окреслити ті проблеми, дослідження яких на межі перетину таких гуманітарних наук як культурологія і мистецтвознавство, на нашу думку, виявиться найпродуктивнішим. Мова йде про проблему творчості – в її найширшому охопленні – та про культурологічний аспект проблеми видової специфіки мистецтва.

Якщо стисло прокоментувати означені проблеми, то перша з них – проблема творчості – має в українській гуманістиці сталі традиції дослідження, передусім, у психологічному аспекті. Починаючи від досліджень відомого українського психолога Володимира Роменця (1926–1998), котрий був автором монографії «Психологія творчості» (1971), різні аспекти як феномену «творчість», так і його модифікацій в якості наукової, художньої, технічної та винахідницької – тією чи іншою мірою – знаходилися в полі зору українських науковців. Окрім загального обриса проблеми творчості на теренах української гуманістики були присутні роботи, автори яких деталізували логіку творчого процесу, актуалізуючи його етапи, пропонували власне бачення природи художнього мислення чи естетико-мистецтвознавчі моделі уяви, емпатії, інтуїції.

Наразі прикладів, коли б творчість розглядалася в контексті культурологічного аналізу, на нашу думку, поки що не надто багато. Серед позитивних зразків слід виокремити дисертаційне дослідження Т. Добіної «Творча спадщина Бориса Лятошинського в контексті українського культуро творення (20–60-ті роки XX ст.)» (2018).

Слід наголосити, що практично усі проблеми, задіяні в процесі дослідження творчої спадщини Бориса Лятошинського (1895–1968) – видатного українського композитора, сміливого експериментатора, диригента, педагога та громадського діяча – вирішуються із застосуванням саме культурологічних чинників: міждисциплінарність, персоналізація –

складова «біографічного методу» – культурно-антропологічний підхід, завдяки якому «досліджено особистість Б. Лятошинського як вихователя і як вихованця, визначено ряд чинників, що впливають на зміни особистості в її культурному оточенні, відстежено динаміку становлення й розвитку творчої особистості» [11, 4].

Оскільки матеріал дисертації Т. Добіної аналізується в логіці «використання» культурологією проблеми творчості, доцільно підкреслити, що найбільш виразно автор дисертації представляє феномен «творчої особистості», трансформуючи його у різні аспекти процесу і виникнення задуму, і етапів його реалізації. На прикладі конкретних фактів з життя Б. Лятошинського «відтворено процес зростання й зміцнення творчого потенціалу композитора, його надзвичайну чутливість до конкретних історичних подій і поступове напрацювання ним вкрай відповідального ставлення до творчості» [11, 10].

Стосовно ж культурологічного аспекту проблеми видової специфіки мистецтва, то вона – значною мірою – визначається тим вилом діяльності, якою займалися М. Семенко, М. Вороний, П. Тичина, І. Труш, Б. Лятошинський, «персоналізований» розгляд життєво-творчого шляху котрих вже був здійснений саме на засадах культурологічного аналізу, в контексті якого особливо виразно окреслилися проблеми синтезу (Н. Дженкова, Т. Калитенко, Л. Кондратюк, Н. Проняк-Возна, С. Холодинська), синестезії (В. Бохнюк, О. Дудар, Л. Маловицька, Ю. Починок), інтерпретації та інтерпретології (Н. Жукова, О. Колесник). На нашу думку, позиції означених авторів слід підтримати і в майбутньому продовжити розробку запропонованих підходів, які «схоплюють» ті тенденції які можуть закріпитися в культурології як задля аналізу мистецтва в контексті культури, так і виявлення естетико-художніх цінностей у «мистецьких практиках», які активно увійшли в сферу художньої діяльності: 2010–2020 роки.

Також, вважаємо за необхідне наголосити ще на трьох напрямках, що виразно представлені протягом останнього десятиліття в українському науковому дискурсі. Перший напрямок стосується проблематики, що окреслює широке «проблемне поле» історії культури. В означеному аспекті виокремимо численні публікації Л. Довгої, пов'язані з «вибудовою» системи цінностей в українській культурі XVII ст. та редагування нею 3-томного зібрання творів Інокентія Гізеля (2009–2011). Науковою новизною позначена і докторська дисертація В. Співака «Філософські погляди Антонія Радивиловського в контексті української духовної культури XVII ст.» (2019). Слід наголосити і на монографії В. Радзівського «Про теорію та історію субкультур: нариси до субкультурології» (2013), на сторінках якої представлений – подекуди дискусійний, – але вкрай важливий в логіці українського культуротворення матеріал щодо історії субкультур в Україні, «християнської субкультури як провідної складової культури Київської Русі» та субкультур «бідних» і «багатіїв»: історичний та сучасний аспект. До другого та третього напрямку слід віднести ті роботи, автори яких опікуються проблемами дозвілля та туризму в якості потужних чинників як пізнання культурних надбань та цінностей певного регіону, так і розширення культурно-дозвілевих практик, які здатні виконати цілу низку функцій. Слід підкреслити, що в історико-культурному зрізі ця проблематика присутня в роботах І. Петрової, а Л. Божко на сторінках монографії «Туризм як соціо-культурний феномен: історія і сучасність (середина XIX – початок XXI ст.)» (2017) показує вплив туризму на життя суспільства як в глобально-цивілізаційному вимірі, так і в регіональному масштабі (на прикладі харківського регіону).

Отже, підсумовуючи матеріал, слід підкреслити значення узагальнення та систематизації теоретичних напрямків, які знаходяться в полі зору сучасних українських

науковців, а також необхідність чіткого окреслення «білих плям», які виявляються у дослідницькому просторі сучасної культурології.

Література

1. Бровко М. М. Культурологія в системі гуманітарного знання // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: альманах. К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. Вип. 20. С. 96–102.
2. Добіна Т. Г. Творча спадщина Бориса Лятошинського в контексті українського культуротворення (20 – 60-ті роки ХХ ст.): автореф. дисер... кандид. культурології – 26.00.01. Київ: 2018. 19 с.

УДК 316 (045)

Янковський С. В.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології

НОРМАТИВНЕ І ДИСКУРСИВНЕ ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРИ

Пропонована гіпотеза розмежування нормативного і дискурсивного значень слова культура визначається специфікою його виникнення і еволюції в традиціях латинської писемності. Підставами формулювання даної гіпотези є такі положення:

По-перше, матеріальні відбитки традиції латинської писемності прослідковуються від сього сторіччя до нової ери і тривають до сьогоднішнього дня. Достатньо переглянути сторінки написані латиною у Вікіпедії, щоби створити уявлення про обрії сучасної латинської писемності та здатності мови виступати засобом самовираження, спілкування, передачі інформації тощо.

По-друге, значення понять нормативний і дискурсивний в даній розвідці використовується у сенсі:

(і) нормативний означає те, що має відношення до норми. Норма по відношенню до культури позначає визначеній в діяльності, виробництві, спілкуванні стан справ або образ соціальної реальності. Відтак, поняттям культурної норми позначаються регулятивні, оперативні, наказові, репресивні правила взаємодії, впливу, перетворення;

(ii) дискурсивний позначає те, що має відношення до дискурсу, а дискурс позначає сукупність, множину або ансамбль, висловлювань, які об'єднані тематично, мають специфічну логічну послідовність, співвідносні з позамовним контекстом, відображають стиль і образ мислення того, хто висловлюється (оратора) та прагне вплинути на аудиторію.

Нагадаємо, що за своєю етимологією слово «культура» має відношення до сільськогосподарської діяльності, позначаючи обробку, вирощування, піклування [2]. Саме у цьому контексті, як позначення не чогось штучного або відмінного від природного, а такого чим представлена природна здібність людини до вдосконалення та покращення [3], зустрічаємо вживаним слово культура у творі «Про оброблення полів, або про селянську справу» («De agri cultura, sive, de re rustica») Марка Порція Катона Старшого (Marcus Porcius Censorius Cato maior). І у «Тускуланських бесідах» («Tusculanae desputationes») Марка Тулія Цицерона (Marcus Tullius Cicero), при проведенні автором аналогії природної плодючості землі та людського розуму, зберігається традиція вжитку слова культура в контексті, який притаманний землеробству, із характерним для нього раціональним способом організації життя і праці та не обов'язкового протиставлення природного та інтелектуального. Уведена автором Бесід аналогія удосконалення інтелекту філософією з